МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

БАКИНСКАЯ МУЗЫКАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ
имени УЗЕИРА ГАДЖИБЕЙЛИ

На правах рукописи

ОРХАН НИДЖАД оглы ЗЕЙНАЛЛЫ

ИСТОРИЯ, ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА РАЗВИТИЯ ИСПОЛНИТЕЛЬСТВА НА ДУХОВЫХ ИНСТРУМЕНТАХ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

6213.01 – Музыкальное искусство

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

диссертации на соискание учёной степени
доктора философии по искусствоведению

Баку – 2015

Диссертация выполнена на кафедре «Истории музыки»
Бакинской Музыкальной Академии им. Узеира Гаджибейли.

Научный руководитель: заслуженный деятель искусств Азербайджана, доктор философских наук, профессор
Гюльназ Абуталыб гызы Абдуллазаде

Официальные оппоненты: доктор наук по искусствоведению, профессор
Гюльзар Рафик гызы Махмудова

доктор философии по искусствоведению
Сабина Метлеб гызы Мехтиева

Ведущая организация: **Гянджинский Государственный Университет, кафедра «Музыкальные предметы».**

Защита диссертации состоится «_27___» ноября 2015 г. в 14:00 часов на заседании Диссертационного Совета Ф\Д 02.151 при Бакинской Музыкальной Академии им. У. Гаджибейли.

Адрес: АЗ 1014, г. Баку, ул. Ш. Бадалбейли, 98

С диссертацией можно ознакомиться в библиотеке Бакинской Музыкальной Академии им. У. Гаджибейли.

Автореферат разослан «____» октября 2015 г.

Учёный секретарь Диссертационного Совета,
доктор философии по искусствоведению,
доцент: **Х.В.Мамедова**

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАННИЯ

Актуальность темы исследования. Естественным результатом выдающихся достижений национальной музыкальной культуры Азербайджана является интенсивное развитие всех видов музыкального исполнительства, в том числе и духового. В настоящее время в период активного обновления музыкально-культурных традиций, решения важнейших музыкально-эстетических задач воспитания и музыкального образования подрастающего поколения, роль музыканта-исполнителя, как носителя высоких идеалов художественной культуры, как пропагандиста положительного опыта в отечественном и в зарубежном музыкальном искусстве, особенно возрастает. Его роль в развитии музыкальной культуры страны обусловлена массовостью, демократичностью музыкально-исполнительского искусства во всех его видах и проявлениях.

Музыкант-исполнитель выступает как интерпретатор, раскрывающий содержание произведения средствами своего искусства, как воспитатель вкусов массового слушателя, как пропагандист всего передового, высокохудожественного в отечественной и мировой музыкальной культуре.

Сегодня, исследование истории, теории и практики профессионального музыкального исполнительства на духовых инструментах в Азербайджане видится необходимым и актуальным, так как изучение и осознание богатейшего и ценного опыта поколений, накопленного в данном виде музыкального исполнительства, поможет дальнейшему прогрессу отечественной музыкальной культуры.

Актуальность данной диссертационной работы заключается в том, что автор поэтапно прослеживает весь путь развития исполнительства на духовых инструментах европейского типа от самых истоков: с момента зарождения кафедры по данному профилю, формирования педагогического коллектива, воспитания профессиональных кадров и до создания национальной музыкальной литературы для вышеуказанных инструментов. Впервые даётся информация о родоначальниках классов почти всех разновидностей духовых инструментов, анализируется преемственность и связь последующих поколений педагогов с теми, кто закладывал основы этого многогранного процесса. Все эти элементы рассматриваются в синтезе совершенствования педагогики и исполнительства. Таким образом, автор рассмат-

ривает деятельность преподавателей на духовых инструментах в свете их концептуального видения обучения игре, развитию необходимых исполнительских навыков обучающихся, в сочетании с расширением их музыкального кругозора, что представляется необходимым в деле воспитания профессиональных кадров.

Современное азербайджанское музыкально-исполнительское искусство на духовых инструментах представляет собой взаимодействие богатейшего стилистического многообразия, обусловленного индивидуальными исполнительскими особенностями её достойных представителей. Каждый из них, активно способствуют дальнейшему развитию и процветанию традиций отечественной школы исполнения на духовых инструментах. Поэтому, проблема изучения, анализа их богатейшего исполнительского и педагогического опыта, является актуальной. Этим определяется и перспективная направленность данной диссертационной работы, научный потенциал которой заключается в дальнейшем исследовании многогранной творческой деятельности ярких представителей азербайджанского музыкально-исполнительского искусства на духовых инструментах.

Степень научной разработанности. Изучение обширного научно-исследовательского, методического и исполнительского опыта многих азербайджанских музыкантов-исполнителей, композиторов, ученых свидетельствует об интересной и богатой истории развития данной области музыкально-исполнительской культуры. Различные труды азербайджанских ученых в области музыкального искусства содержат важную информацию для исследования традиций музыкального исполнительства и музыкального образования на духовых инструментах.

В исследовании данной проблемы большую роль играют труды в области отечественного музыкознания, посвящённые истории становления и развития музыкальной культуры Азербайджана: «Азербайджанская Государственная консерватория им. Уз. Гаджибекова» Под общей редакцией С.И.Гаджибекова (1972); Азербайджанская музыка (1961); С.А. Абдуллаева Историография Азербайджанских народных музыкальных инструментов. (1991), М. Дильбазова «Из музыкального прошлого Баку» (1985), А.Иса-заде «Из истории профессиональной музыкальной жизни дореволюционного Баку» (1987), Н.А.Керимов, А.Н.Юсифова «Летопись современного музыкального образования Азербайджана (1895-1995)», Н.И. Алекперова «Музыка в контексте

культуры Азербайджана VIII-XVI веков» (1996); Н.Д. Исмаилзаде «Из истории Азербайджанской музыки» (2007),

В исследовании истории, теории и практики духового исполнительства фундаментальную роль имеют многочисленные работы научно-методического характера, посвящённые исполнительству на различных духовых инструментах, например: А.Х.Магомедов «Вопросы методики обучения игре на духовых инструментах» (1962), «Вопросы истории, теории и практики отечественного фаготного исполнительства» (1983); А.М.Искендеров «Флейта в творчестве азербайджанских композиторов» (1975), «Стилевые и исполнительские особенности произведений для флейты» (2002); А.Д.Абдуллаев «Теория и практика исполнительства на гобое» (1968), «Очерки истории исполнительства на духовых инструментах европейского типа» (2003); М.Б.Новрузов «Учебное пособие для начального обучения игре на кларнете двух систем» (1971); А.М. Рахманлы «Искусство исполнения на кларнете в Азербайджане» (2010); Ю.Е.Ахундзаде «Из истории класса флейты Бакинской Музыкальной Академии имени Узеира Гаджибейли» (2013); Р.Ю.Ахундзаде «История класса трубы» (2014) ит.д.

Исследование данной проблемы опирается, прежде всего, на фундаментальные труды в области истории, теории и практики духового исполнительства и педагогики, как отечественного, так и зарубежного, на важные методологические положения, содержащиеся в трудах А.Васильева, В.Цибина, М.Табакова, И.Костлана, С.Ерёмина, Г.Орвида и многих других.

Особо ценную научную информацию содержат различные материалы научно-теоретических и научно-практических конференций проводимых на базе БМА, а также научно-исполнительских конференций, проводимых на базе Специальной Музыкальной школы-студии при БМА, а также личная переписка автора с избранными представителями музыкального искусства, проживающими и осуществляющими свою разнообразную музыкально-творческую деятельность за рубежом. Комплексное исследование истории, теории и практики развития исполнительства на духовых инструментах в Азербайджане проводится соискателем впервые.

Научная новизна настоящего исследования заключается в том, что впервыеисследуется проблема исполнительства на духовых инструментах европейского типа в Азербайджане во взаимодействии исторического, теоретического и практического аспектов, в их

взаимослиянии и дальнейшем стимулировании поступательного движения данного процесса в целом:

- раскрываются исторические предпосылки развития духового исполнительства и процесс становления первого поколения профессиональных исполнителей на духовых инструментах;
- раскрывается и научно обосновывается роль основоположников и видных представителей отечественной школы духового исполнительства;
- всесторонне исследуется теоретический и научно-методический опыт духового исполнительского искусства;
- изучена исполнительская и педагогическая деятельность современных азербайджанских духовиков нового поколения;
- собран, проанализирован и обобщён научный материал о творческой деятельности видных азербайджанских исполнителей на духовых инструментах;
- опираясь на полученные в результате проведённого исследования материалы и выводы, подтверждается и научно обосновывается роль и значимость многогранной музыкально-творческой деятельности лучших представителей азербайджанской школы духового исполнительства;
- выявлены и научно обоснованы важные положения и выводы в истории, теории и практики развития исполнительства на духовых инструментах в Азербайджане, которые содержат большой научный потенциал для дальнейших исследований в этой области.

Целью исследования является изучение истории, теории и практики развития исполнительства на духовых инструментах в Азербайджане.

Задачи соответствующие поставленной цели исследования:

- выявить исторические предпосылки и особенности развития профессионального музыкального исполнительства на духовых инструментах европейского типа в Азербайджане;
- изучить роль и деятельность основоположников и видных представителей современной исполнительской школы на духовых инструментах;
- проанализировать изданные научно-методические труды в области духового исполнительства в Азербайджане.
- раскрыть просветительскую роль и дидактическую значимость проводимых в Азербайджане конкурсов музыкантов-исполнителей на духовых инструментах;

- изучить и обобщить опыт флейтового исполнительства и педагогики в Азербайджане;

- сделать исполнительский анализ избранного педагогического репертуара для флейты и фортепиано и духового квинтета;

Метод, примененный в данном исследовании, заключается в синтезе исторического и теоретического использования практических результатов:

- в области истории развития азербайджанской музыкальной культуры и профессионального музыкального образования;

-в области теории и практики исполнительства на духовых инструментах;

-специальные работы по исследованию флейтового исполнительского искусства и методике обучения игре на флейте;

Методологию проведённого исследования составилифундаментальные труды основоположника профессионального музыкального образования в Азербайджане Узеира Гаджибекова.Фундаментальное значение для проводимого исследования имело изучение исполнительской, педагогической и научно-методической деятельности основоположников и видных представителей азербайджанской и зарубежных школ исполнительства на духовых инструментах, например, А.Х.Магомедова, А.М.Искендерова, А.Дж.Абдуллаева, а также Н.Платонова, Н.Назарова, А.Усова,Е.Крылевского**,** Д.Геилвея, Д.Бриччальди, М.Безносова, Г.Арланда и др.

Объектом исследования является Азербайджанское музыкально-исполнительское искусство на духовых инструментах.

Предмет исследования– история, теория и практика исполнительства на духовых инструментах в Азербайджане.

Практическая значимость исследования: результаты и выводы проведённого исследования вносят значительный вклад в область музыкознания и, в частности, в историю, теорию и практику развития духового исполнительства в Азербайджане. Анализ и обобщение исполнительского и педагогического опыта видных представителей азербайджанской школы исполнительства на духовых инструментах является богатейшим вкладом в широкую исполнительскую практику, а также в современную методику обучения. Изучение данного опыта активно способствует совершенствованию уровня и мастерства современной музыкально-исполнительской культуры. Содержащийся в диссертации ценный материал по изучению, анализу и обобщению ис-

торического, теоретического и практического опыта исполнительства на духовых инструментах представляет собой научный потенциал для дальнейшего исследования различных проблем в данной области.

Апробация исследования осуществлялась на базе Бакинской музыкальной академии им. Уз. Гаджибейли в процессе длительной педагогической работы на кафедре «Духовых и ударных инструментов», на опыте работы в Специальной музыкальной школе-студии при БМА, в многочисленных сольных и ансамблевых концертных выступлениях в различных городах Азербайджана и за рубежом. Наряду с этим были представлены доклады на научно-практических конференциях, состоявшихся на базе БМА, на совместных заседаниях кафедры «Истории музыки» и «Духовых и ударных инструментов» БМА, а также в различных публикациях, изданных в периодической печати.

Структура диссертации. Диссертация состоит из введения, трёх глав, шести параграфов, заключения, а также списка используемой литературы.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ДИССЕРТАЦИИ

Во Введении обосновывается актуальность темы, степень разработанности, научная новизна, определяются цели и задачи исследования, методологическая основа, практическое значение, материал, апробация и структура диссертации.

I Глава – История развития духового исполнительского искусства в Азербайджане состоит из двух разделов, рассматривает историю зарождения, развития и становления исполнительства на духовых инструментах европейского типа в Азербайджане. **1.1. Исторические предпосылки развития исполнительства на духовых инструментах европейского типа в Азербайджане.** Музыкально-исполнительское искусство на духовых инструментах в Азербайджане имеет очень глубокие исторические корни. Его традиции тесно связаны с историей развития азербайджанской музыкальной культуры. Они сложились ещё в глубокой древности и носили, в основном, устный характер, передаваясь из одного поколения исполнителей другому, то есть, характерной чертой этих традиций являлся принцип преемственности. Каждый музыкант-наставник исходил из опыта своих предшественников, и продолжал их традиции музыкально-исполнительского воспитания и обучения. Постепенно

развиваясь и совершенствуясь, данные традиции сохранили свои основные закономерности и в современном музыкально-исполнительском искусстве на духовых инструментах.

Вторая половина XIX, начало XX века знаменует новый этап в развитии национальной музыкальной культуры и исполнительского искусства, обусловленный историческим, социально-экономическим и политическим развитием Азербайджана. В этот период в Азербайджане осуществлялся процесс активной интеграции западноевропейской и национальной музыкальной культуры. Именно в этот период в Баку приезжали на гастроли известные симфонические оркестры, оперные труппы и музыканты-исполнители из Москвы, Петербурга и других городов. Их выступления на сцене Оперного театра, построенного меценатом Г.З.А.Тагиевым в 1883 году, были яркими культурными событиями. На этой же сцене была осуществлена премьера первой мугамной оперы Уз.Гаджибейли «Лейли и Меджнун».

Создание в 1901 году Бакинского отделения Российского Музыкального Общества (РМО) ещё более активизировало процесс всеобщего музыкального просвещения, концертно-исполнительской деятельности и подготовку профессиональных музыкальных кадров в Азербайджане. В 1920 году организуется Первый государственный симфонический оркестр под руководством опытного дирижёра М.Черняховского и осуществляются систематические концертные сезоны с участием известных музыкантов-исполнителей, в программе которых звучала вся мировая музыкальная литература.

С организации в 1921 году Азербайджанской Государственной консерватории процесс развития исполнительства на духовых инструментах европейского типа вступил в период целенаправленного, интенсивного и полноценного формирования. В структуре первого в Азербайджане и на всём Востоке высшего учебного музыкального заведения существовало пять отделений (предметных комиссий): фортепианное, вокальное, оркестровое, теоретико-композиторское и восточное. Для работы в ней были специально приглашены талантливые музыканты. Их педагогическая и исполнительская деятельность сыграла большую роль в подготовке национальных кадров музыкантов-исполнителей в том числе и духовиков. Особо отметим, что с самого начала организации консерватории при оркестровом отделении помимо струнных, были созданы классы духовых инструментов: флейты, гобоя, кларнета, фагота, валторны, трубы, тромбона, в кото-

ром работали высоко профессиональные преподаватели, выпускники Московской и Петербургской консерваторий: **Г.Я.Мадатов (флейта), Г.К.Поповицкий (гобой), В.А.Князьков (гобой) И.А.Федорович (кларнет), Ф.В.Черных (фагот), С.И.Берольский (валторна), А.П.Колпинский (труба), С.С.Булатов (тромбон) и другие.**

В развитии исполнительства на духовых инструментах большую роль сыграла деятельность и Азербайджанского Государственного Тюркского Музыкального Техникума (1922-1926 годы), в котором осуществлялась подготовка музыкантов по различным специальностям, в том числе и инструменталистов-духовиков. Данное музыкальное учебное заведение, руководимое Уз.Гаджибейли, было основным центром подготовки национальных кадров, музыкантов среднего звена.

Важно отметить, что именно установленная последовательность системы музыкального обучения, гармонично объединяющая начальный, средний и высший этапы, опора на лучшие традиции европейской и русской исполнительской школы, высокое мастерство приглашённых педагогических кадров, эффективно способствовали подготовке первого поколения профессиональных исполнителей-духовиков. А в дальнейшем, постепенно послужили созданию отечественной исполнительской школы на духовых инструментах и общему росту музыкально-исполнительской культуры в данной области.

1.2. История развития и деятельность кафедры «Духовых инструментов» Бакинской Музыкальной Академии имени Узеира Гаджибейли. История развития кафедры «Духовых инструментов» непосредственно связана с процессом организации в 1921 году первого в Азербайджане и на всём Востоке высшего учебного музыкального заведения – консерватории. Первым заведующим кафедрой «Духовых инструментов» был Поповицкий Г. К. (1921 – 1933), затем Берольский С. И. (1933 – 1943). Архивные материалы свидетельствуют о временном прекращении деятельности кафедры период с 1943 по 1956 год.

С 1956 по 1965 год кафедру духовых и ударных инструментов возглавляли Магомедов А. Х., с 1965 по 1992 – Абдуллаев А. Д. В этот период активизируется деятельность педагогов кафедры «Духовых и ударных инструментов» в создании широкого и разнообразного по форме, стилю, жанрам педагогического репертуара, улучшается качество преподавания, решается проблема повышения квалификации педагогических кадров, путём продолжения учёбы в аспирантуре и стажировки в ведущих консерваториях Москвы, Петербурга и других городов.

Создание в марте 1967 года в Баку при доме работников культуры «Творческого Объединения Духовиков» (ТОД) под руководством её первого председателя, доцента Э.Эфендиева содействовало прежде всего, тесному взаимодействию всесторонней творческой деятельности музыкантов-исполнителей на духовых инструментах в республике. Эта организация объединила работу педагогических кадров по воспитанию и обучению молодых исполнителей-духовиков, совершенствованию их профессиональной подготовки и активизировала организацию и проведение различного рода музыкальных мероприятий, конкурсов, смотров, фестивалей. ТОД сыграло большую роль в подготовке к участию азербайджанских духовиков на республиканских, закавказских и всесоюзных конкурсах музыкантов-исполнителей.

С 1992 по 2003 кафедрой «Духовых и ударных инструментов» заведовал Бабаев Э. А., с 2003 по 2007 – Расулов А. М., а с 2008 по сегодняшний день кафедрой руководит Народный артист Азербайджана, профессор Ахундзаде Ю.Е.

Под его руководством в деятельности кафедры «Духовых и ударных инструментов» произошли ощутимые позитивные изменения. Систематически практикуется проведение открытых уроков как старшего, так и молодого поколения педагогов с целью обмена опытом работы, а регулярное проведение концертов среди студентов отдельных классов постепенно становится традиционным. В программе этих концертов исполняются произведения самых разных стилей, эпох и жанров.

В настоящее время интенсивный профессиональный рост педагогического коллектива кафедры «Духовых и ударных инструментов» способствует совершенствованию всего учебно-воспитательного процесса, созданию новой учебной и научно-методической литературы, расширению педагогического исполнительского репертуара, повышению качества обучения и развитию общей культуры исполнения на духовых и ударных инструментах. Всё это, безусловно, обусловило успешность участия студентов духового класса на проводимых концертах, вузовских, республиканских и всесоюзных конкурсах и фестивалях.

Проведённый краткий обзор истории становления азербайджанской профессиональной музыкально-исполнительской культуры в области духового исполнительства, а также плодотворной деятельности кафедры «Духовых и ударных инструментов» Бакинской Музыкальной Академии имени Узеира Гаджибейли позволяет приступить к исследованию теоретического аспекта поставленной проблемы.

II Глава – Теоретический аспект развития духового исполнительства в Азербайджане имеет 2 раздела. **2.1. Анализ изданных научно-методических трудов в области духового исполнительства в Азербайджане.** В области исполнительства и методики обучения на духовых инструментах в Азербайджане изданы многочисленные труды, как научного, так и методического характера, которые отличаются своей большой практической и дидактической значимостью. Их авторами и составителями являются видные музыканты-исполнители, опытные педагоги, известные учёные: народные и заслуженные артисты. Среди них заслуживают особого внимания нижеследующие монографии и учебные пособия: А.Х.Магомедов «Вопросы методики обучения игре на духовых инструментах» (1962), «Вопросы истории, теории и практики отечественного фаготного исполнительства» (1983);А.М.Искендеров «Флейта в творчестве азербайджанских композиторов» (1975), «Стилевые и исполнительские особенности произведений для флейты» (2002); А.Д.Абдуллаев «Теория и практика исполнительства на гобое» (1968), «Очерки истории исполнительства на духовых инструментах европейского типа» (2003); М.Б.Новрузов «Учебное пособие для начального обучения игре на кларнете двух систем» (1971); А.М. Рахманлы «Искусство исполнения на кларнете в Азербайджане» (2010); Р.Ю.Ахундзаде «История класса трубы Бакинской Музыкальной Академии»(2014) и многие другие.

Эти важные для учебно-воспитательного процесса методические пособия, предназначенные для высших и средних специальных музыкальных учебных заведений и в настоящее время широко используются в практике профессионального музыкально-исполнительского обучения на различных духовых инструментах европейского типа.

Внедрение изданных учебных пособий в широкую музыкально-педагогическую практику подтверждает их большую популярность и методическую значимость. Актуальность данной учебно-методической литературы не вызывает сомнений, так как она апробирована длительной и широкой, как педагогической, так и исполнительской практикой.

Кроме указанных крупных научных исследований, в области исполнительства и педагогики на духовых инструментах, изданы и многочисленные методические разработки, пособия, посвящённые различным проблемам.

Завершая обзор научно-методической и учебной литературы в области исполнительства на духовых музыкальных инструментах, прежде

всего, отметим, что, несмотря на изданные научные монографии, методические труды, многие актуальные проблемы и вопросы в данной области музыкального исполнительства остаются неисследованными. Фактически, наиболее полно представлены вопросы исполнительства и педагогики на флейте, гобое, кларнете, фаготе и трубе. Современный исполнительский репертуар духовых музыкальных инструментов представляет собой колоссальный объём произведений самых различных стилей, жанров и форм. Педагогам и исполнителям на духовых инструментах необходимо в полной мере осуществлять дальнейшие научные исследования и методические разработки в области музыкально-исполнительского искусства на духовых инструментах, которые будут активно способствовать его развитию и совершенствованию.

2.2. Конкурсы музыкантов-исполнителей на духовых и ударных инструментах в Азербайджане, их воспитательная и просветительская роль. Яркой страницей в истории музыкально-исполнительской культуры Азербайджана является участие азербайджанских музыкантов-исполнителей на духовых инструментах в различных республиканских и международных конкурсах. Начиная с середины 60-х годов, Творческое объединение духовиков стало проводить активную работу по организации исполнительских конкурсов для исполнителей на духовых инструментах. Были проведены Республиканские конкурсы молодых исполнителей, первые Закавказские конкурсы и фестивали музыкантов-исполнителей на духовых инструментах.

С проведением каждого конкурса приобретался большой организационный опыт, уточнялась возрастная категория участников, изменялась и усложнялась их обязательная исполнительская программа. Её составление постепенно совершенствовалось, учитывая разножанровость, разнохарактерность, разностилевость и различную степень сложности исполняемых музыкальных произведений. Постепенно увеличивалось и количество туров для всех без исключения музыкантов-исполнителей. Одним из главных достижений в проведении конкурсов стало выявление музыкальных дарований, талантливых исполнителей, которые в дальнейшем демонстрировали своё мастерство на многих других республиканских и международных конкурсах и фестивалях.

Сегодня, педагогический опыт и исполнительское мастерство бывших участников республиканских конкурсов музыкантов-исполнителей на духовых инструментах является той фундаментальной

опорой, на которой обучается и воспитывается новое поколение музыкантов, определяя тем самым будущий прогресс в Азербайджанской музыкальной культуре.

III Глава – Практический опыт в области музыкально-исполнительского искусства на флейте в Азербайджане посвящена исследованию данного опыта и делится на 2 раздела. **3.1. Опыт флейтового исполнительского искусства в Азербайджане.**

Организатором и первым педагогом, ведущим класс флейты в Азербайджанской государственной консерватории с 1921 по 1937 годы был **Григорий Яковлевич Мадатов** (1898-1968), выпускник Московской консерватории (1919 год) по классу В.Кречмана и В.Цыбина. Г.Я.Мадатов являлся Заслуженным деятелем искусств Грузии (1968 год). Он был блестящим солистом и ансамблистом, великолепно владел инструментом, обладал небольшим, но очень выразительным звуком и исполнительской культурой. Он был всесторонне образованным музыкантом, знал несколько иностранных языков. Его профессионализм, всестороннюю культуру и широкий кругозор высоко ценил Узеир Гаджибейли и относился к нему с большим уважением. Одновременно он был чутким и высоко профессиональным педагогом-психологом, воспитавшим в консерватории первое поколение флейтистов. Обучая своих учеников, он опирался на передовой опыт российской школы флейтового исполнительства и всегда стремился, чтобы высокое техническое мастерство флейтиста соответствовало музыкальному развитию и позволяло ему достаточно свободно воплощать в исполнении свои художественные задачи. Данное единство было одним из его основных педагогических принципов.

Среди первых основателей класса флейты в консерватории были талантливый исполнитель, способный педагог и музыкант - **Коноплёв Иван Петрович** (1896-1968), который вёл класс флейты в консерватории с 1936 по 1945 годы. Он также являлся выпускником Московской консерватории по классу В. Кречмана (1922 год).Большой опыт и яркий педагогический дар И.П.Коноплёва позволяли ему почувствовать сильные и слабые стороны начинающего флейтиста, быстро ориентироваться в причинах многих его недостатков и устранять их, с большим тактом указав ему на ошибки, посоветовав те или иные приёмы для развития техники, а также рекомендовать нужную музыкальную литературу.

По своим способностям, опыту, глубоким знаниям, педагогической чуткости, высокой общей культуре он по праву разделял с Г.Я.Мадатовым репутацию одного из ярких последователей российской школы флейтового исполнительства и её фундаментальных методических принципов. Именно на основе этих принципов осуществлялся процесс интенсивного становления и дальнейшего формирования флейтового исполнительства в Азербайджане.

Ярким представителем азербайджанской флейтовой школы был и **Пётр Наумович Зильберман** (1901-1969), который в 1931 году окончил Азербайджанскую консерваторию по классу флейты у Г.Я.Мадатова. Основу его педагогических принципов составляла тесная связь метода обучения с процессом музыкального исполнения. Одним из главных достоинств флейтиста, П. Н. Зильберман считал выразительный звук и его выработке он уделял особое внимание. Процесс работы над развитием технических навыков игры он рассматривал как активное продолжение работы над качеством звука и утверждал, что технические пассажи, также как и кантилена должны звучать выразительно. Педагогическая деятельность П.Н.Зильбермана начиналась в качестве педагога в Средней специальной школе при консерватории. П.Н.Зильберман воспитал новое поколение флейтистов, среди которых А.М.Искендеров, М.М.Агамализаде, Ю.Е.Ахундзаде, Ч.М.Бабаев и другие, которые продолжили его педагогические традиции в различных музыкальных учреждениях республики.

Неоценимый вклад в развитие флейтового исполнительства в Азербайджане и подготовку профессиональных исполнителей-флейтистов внёс опытный и способный музыкант **Искендеров Алекпер Мирза оглы** (1921- 2006). Он окончил в 1939 году Бакинское музыкальное училище по классу флейты у И.Коноплёва, в 1950 году Азербайджанскую консерваторию по классу П.Зильбермана и в 1966 году аспирантуру Института искусств Академии наук Азербайджана – руководители Б.Тризно и А.Дмитриев. В 1968 году защитил кандидатскую диссертацию.

Успешная концертно-исполнительская деятельность А.М.Искендерова осуществлялась не только в Азербайджанской консерватории, но и в Московской, Таллинской, Новосибирской, Одесской консерваториях, он выступал с такими дирижёрами как Ниязи, Гаук, Кондрашин, Гинзбург и многими другими.

В его исполнительском репертуаре большое место занимали тематические концерты-лекции, посвящённые произведениям для флейты и фортепиано. А.Искендеров является также автором девяти сборников оригинальных сочинений для флейты и фортепиано, переложений и обработок, а также собственных произведений, сюит и пьес для флейты и фортепиано, изданных в Москве и в Баку.

Традиции флейтовой школы профессора А. Искендерова достойно продолжили его многочисленные ученики-последователи.

Бабаев Рагим Садых оглы родился в Баку в 1930 году. Один из ярких воспитанников флейтовой школы А.Искендерова. Исполнительскую деятельность активно совмещал с педагогической. Его методика работы с флейтистом предполагала яркость слуховых впечатлений, самоконтроля, предельная активность которых была важным принципом его методики и одним из необходимых элементов исполнительской деятельности.

Одним из достойных продолжателей флейтовой школы А.Искендерова является **Агамализаде Музаффар Мамед Ибрагим оглы**. Обучаясь в классе А.Искендерова длительный период (в школьный и студенческий), он перенял у своего педагога лучшие исполнительские традиции, многие важные нюансы и особенности мастерства и продолжил его флейтовую школу, осуществляя преемственность поколений. Высокий педагогический профессионализм М.Агамализаде заключается в том, что студенты-флейтисты его класса, на основе самого разнообразного флейтового репертуара, глубоко и подробно изучая специфику и технику флейтового исполнения, становятся не только профессиональными исполнителями, но и успешно осуществляют педагогическую деятельность, воспитывая новое поколение исполнителей.

3.2.Исполнительский анализ избранного педагогического репертуара для флейты и фортепиано и духового квинтета.

Общеизвестно, что педагогический репертуар исполнителя-флейтиста, состоит в основном из произведений, созданных специально для флейты, оркестровых партий и переложений. Последние, играют огромную роль в профессиональном исполнительском и всестороннем художественно-эстетическом развитии флейтиста.

Переложения для духовых инструментов, в том числе и флейты, сыграли значительную роль в истории развития и становления азербайджанской музыкальной культуры.

История исполнительства знает немало талантливых мастеров, которые своим искусством переложения подтверждали мысль о том, что оно является глубоко творческим процессом - «вторым творением». Именно на таких художественно-эстетических позициях были созданы и нижеследующие переложения для флейты и фортепиано, обладающие новым художественным содержанием. Благодаря своей высокой художественной ценности, они осуществляют огромную музыкально-просветительскую функцию, так как способствуют распространению и пропаганде лучших произведений музыкального искусства.

В качестве практического примера работы флейтиста над музыкальным произведением в данном разделе представлен исполнительский анализ избранных произведений и переложений для флейты и фортепиано. Среди них: И.С.Бах – Оркестровая увертюра №2 h-moll, Ф.Лист – Ноктюрн №3 «Грёзы любви», Ф.Борн – «Фантазия», Ф.Амиров – «У родника», «Ноктюрн», Дж. Джахангиров – «Миниатюра», Т.Кулиев – «Маленькое скерцо», О. Раджабов – «Скерцо», А.Искендеров – «Рапсодия».

Таким образом, исполнительский анализ помогает установить структурное строение произведения, динамическую направленность к местной или главной кульминации, раскрытие целого. Мелодическая, ритмическая, темповая структуры и т. д. взаимосвязаны и своими специфическими средствами определяют общий характер произведения. Роль каждой из них помогает раскрыть содержание. Исполнитель не должен изменять эти выразительные средства композитора. Они лишь помогают найти венный путь к прочтению сочинения. Таким образом, в результате первоначального знакомства с произведением флейтист должен как можно больше узнать о нём, понимать предстоящие технические и художественные задачи, представлять конечное звучание пьесы.

В Заключение диссертации, исходя из конкретных выводов по главам, подводится итог исследования, отмечается, чтонаходящаяся в постоянном диалектическом развитии история, теория и практика исполнительства на духовых инструментах в Азербайджане гибко сочетает традиции и новаторство: исторически сложившиеся исполнительские традиции органично взаимодействуют с мировым образовательным опытом. Данное положение обосновывается тем, что активная интеграция традиционного и новаторского прослеживается на протяжении всего исторического процесса развития Азербайджан-

ской музыкальной культуры, процессы интеграции характерны и основным направлениям развития профессионального музыкально-исполнительского обучения.

Завершается диссертация списком использованной литературы.

По теме диссертации изданы следующие работы:

1. Синтез психологических и личностных факторов в работе дирижёра духового оркестра. / Доклад и тезисы на республиканской конференции в институте "Memarlıq və inşaat". Баку, декабрь, 2012.
2. Психологические особенности в деятельности дирижёра оркестра. // Журнал "Konservatoriya" № 2. Баку, 2012, с. 72.
3. О традициях и преемственности конкурсов музыкантов-исполнителей на духовых и ударных инструментах в Азербайджане. // Журнал "Musiqi dünyası" № 1/50. Баку, 2012, с. 128.
4. Роль конкурсов для духовых и ударных инструментов имени Ф. Амирова в повышении педагогического мастерства и исполнительского совершенства. / Доклад и тезисы на республиканской конференции по поводу юбилея Ф. Амирова. Баку, апрель, 2013.
5. Азер Абдуллаев и его роль в развитии музыкально-исполнительской культуры Азербайджана. // Журнал "Harmony" № 12.Баку, 2013. www.harmony.musigi-dunya.az
6. История развития и деятельность кафедры «Духовых и ударных инструментов» Бакинской Музыкальной Академии имени У. Гаджибейди. // Журнал "Konservatoriya" № 1. Баку, 2013, с. 79.
7. Исторические предпосылки развития исполнительства на духовых инструментах европейского типа в Азербайджане. // Журнал "Müasir mədəniyyətşünaslıq" № 1. Баку, 2013, с. 52.
8. Преломление наиболее популярных тем из оперы «Кармен» Ж. Бизе в виртуозной фактуре фантазии для флейты и фортепиано Ф. Борна. // Журнал "Musiqi dünyası" № 3/56. Баку, 2013, с.80.
9. Некоторые психологические особенности работы дирижёра с оркестром духовых и ударных инструментов. / Доклад на международной конференции "Türksoylu xalqların musiqi mədəniyyətinin tədqiqi problemləri". Баку, май, 2015.
10. Преодоление исполнительских сложностей в классе флейты в работе со студентами. / Тезисы доклада на XXXII международной

конференции, посвящённой проблемам общественных наук. Москва, 2015, с. 58.

11. Опыт флейтового исполнительства в Азербайджане. // Журнал «Мир науки, культуры, образования». Горноалтайск, 2015, с. 310.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ

ÜZEYİR HACIBƏYLİ adına BAKI MUSİQİ AKADEMİYASI

Əlyazması hüququnda

ORXAN NİCAD OĞLU ZEYNALLI

AZƏRBAYCANDA NƏFƏSLİ İFAÇILIQ SƏNƏTİNİN TARİXİ, NƏZƏRİYYƏSİ VƏ TƏCRÜBİ İNKİŞAFI

6213.01 – Musiqi sənəti

Sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Bakı – 2015

Dissertasiya işi Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının "Musiqi tarixi" kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: Azərbaycan Respublikasının əməkdar incəsənətxadimi, fəlsəfə elmləri doktoru, professor
Gülnaz Abutalıb qızı Abdullazadə

Rəsmi opponentlər: sənətşünaslıq elmləri doktoru, professor
Gülzar Rafiq qızı Mahmudova

sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru
Səbinə Mətləb qızı Mehdiyeva

Aparıcı təşkilat: Gəncə Dövlət Universiteti,"Musiqi fənləri" kafedrası.

Müdafiə 27___ noyabr 2015-ci ildə saat 14:00-da Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyası nəzdində 02.151 F/D saylı Dissertasiya Şurasının iclasında olacaq.

Ünvan: AZ 1014, Bakı şəhəri, Ş.Bədəlbəyli küçəsi, 98

Dissertasiya işi ilə Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının Kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat ___ oktyabr 2015-ci ildə göndərilmişdir.

Dissertasiya Şurasının Elmi katibi,
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent: **H.V.Məmmədova**

İŞİN ÜMUMİ XASİYYƏTNAMƏSİ

Mövzunun aktuallığı. Musiqi ifaçılığının bütün növlərinin, o cümlədən nəfəsli ifaçılıq sənətinin intensiv inkişafı Azərbaycan milli musiqi mədəniyyətinin mühüm nailiyyətləri sırasındadır. Hazırkı dövrdə musiqili-mədəni ənənələrin fəal surətdə yeniləşməsi, yetişən nəslin musiqi təhsili və tərbiyəsində mühüm musiqili-estetik məsələlərin həlli, musiqi ifaçısının bədii mədəniyyətdə yüksək ideallarıın daşıyıcısı kimi rolu, milli və Qərb musiqi sənətində dəyərli təcrübənin təbliğatçısı kimi əhəmiyyəti xüsusilə artmaqdadır. Ölkənin musiqi mədəniyyətinin inkişafında onun oynadığı rol musiqi-ifaçılıq sənətinin bütün ifadə formalarının kütləviliyi və demokratikliyi ilə şərtləndirilir.

Musiqi ifaçısı bir interpretator kimi öz sənətinin üsul və vasitələri ilə əsərin məzmununu üzə çıxarır, kütləvi dinləyici zövqünün tərbiyəçisi, milli və dünya musiqi mədəniyyətindəki bütün qabaqcıl təzahürlərin yüksək bədii təbliğatçısı kimi çıxış edir.

Bu gün Azərbaycanda peşəkar nəfəsli ifaçılıq sənətinin tarixi, nəzəriyyəsi və təcrübəsinin tədqiq olunması zəruri və aktual görünür. Belə ki, musiqi ifaçılığının hazırkı sahəsində cəm olan nəsillərin zəngin və dəyərli təcrübəsinin öyrənilib, dərk edilməsi milli musiqi mədəniyyətinin gələcək tərəqqisinə kömək edəcəkdir.

Hazırkı dissertasiyanın aktuallığı ondan ibarətdir ki, müəllif ardıcıl bir şəkildə Avropa tipli nəfəs alətlərinin ifaçılıq yolunun başlanğıcından: hazırkı ixtisas üzrə kafedranın yaranması, pedaqoji kollektivin formalaşması, professional kadrların tərbiyə olunmasından yuxarıda adı qeyd olunan alətlər üçün milli musiqi ədəbiyyatın yaradılmasına qədərki inkişafını izləyir. İlk dəfə olaraq, demək olar ki, bütün nəfəs alətlər növünün baniləri haqqında informasiya təqdim olunur, varislik əlaqələri və bu çoxcəhətli prosesin əsasını qoyan müəllimlər nəslinin sonrakı nümayəndələri ilə bağlılığı təhlil edilir. Bütün bu elementlər pedaqogika və ifaçılığın sintez halında təkmilləşdirilməsi baxımdan nəzərdən keçirilir. Odur ki, nəfəs alətlərini tədris edən müəllimlərin fəaliyyətinə nəzər yetirilir, tələbələrin ifaya yiyələnməsi, onlarda zəruri ifaçılıq vərdişlərinin inkişaf etdirilməsi və musiqi görüş dairəsinin genişləndirilməsinə dair onların konseptual baxışları irəli sürülür, bu isə professional kadrların tərbiyəsində zəruridir.

Müasir Azərbaycan musiqi ifaçılıq sənətində nəfəs alətləri özünün zəngin üslub müxtəlifliyi, fərdi ifaçılıq xüsusiyyətləri ilə şərtlənən layiqli nümayəndələri ilə qarşılıqlı əlaqədədir. Onlardan hər biri nəfəsli milli

musiqi ifaçılıq ənənələrinin gələcək inkişafı və çiçəklənməsinə fəal surətdə imkan yaradır. Odur ki, onların zəngin ifaçılıq və pedaqoji təcrübəsinin öyrənilməsi və tədqiqi aktualdır. Təqdim olunan dissertasiya işinin perspektivli istiqaməti məhz bununla müəyyənləşir. Azərbaycanda nəfəsli musiqi ifaçılıq sənətinin parlaq nümayəndələrinin çoxcəhətli yaradıcılıq fəaliyyətinin gələcəkdə tədqiqi işin elmi potensialını təşkil edir.

İşin elmi işlənmə dərəcəsi. Bir çox Azərbaycan musiqi ifaçılarının, bəstəkarların, alimlərin geniş elmi-tədqiqi, metodik və ifaçılıq təcrübəsinin öyrənilməsi musiqi ifaçılıq mədəniyyətinin hazırkı sahəsinin maraqlı və zəngin tarixi inkişafından bəhs edir. Azərbaycan alimlərinin musiqi sənətinə dair müxtəlif əsərləri özündə nəfəsli alətlərin musiqi ifaçılıq ənənələri və musiqi təhsilinin tədqiqi üçün mühüm informasiya cəm edir.

Hazırkı problemin tədqiqi zamanı Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin təşəkkül və inkişaf tarixinə həsr edilən elmi əsərlər: S.İ.Hacıbəyovun ümumi redaktorluğu altında dərc olunan "Üzeyir Hacıbəyov adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyası" (1972); "Azərbaycan musiqisi" (1961); S.A.Abdullayevanın "Azərbaycan xalq musiqi alətlərinin tarixi inkişafı" (1991); M.Dilbazovanın "Bakının tarixi keçmişindən" (1985); Ə.İsazadənin "İnqilabaqədərki Bakının professional musiqi həyatının tarixçəsi" (1987); N.Kərimov, A.N.Yusifovanın "Müasir Azərbaycan musiqi təhsilinin səlnaməsi (1895-1995)"; N.İ.Ələkbərovanın "VIII-XVI əsr Azərbaycan mədəniyyəti kontekstində musiqi" (1996); N.D.İsmayılzadənin "Azərbaycan musiqisinin tarixindən" (2007) böyük rol oynamışdır.

Nəfəsli ifaçılıq sənətinin tarixi, nəzəriyyəsi və təcrübəsinin tədqiqində müxtəlif nəfəsli alətlərdə ifaçılıq məsələlərinə həsr olunan elmi-metodik xarakterə malik çoxsaylı əsərlər fundamental rol oynayır. Məsələn, A.X.Maqomedovun "Nəfəsli alətlərdə çalğı metodikası" (1962), "Milli faqot ifaçılığının tarixi, nəzəriyyəsi və təcrübəsi" (1983); Ə.M.İsgəndərovun "Fleyta Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında" (1975), "Fleyta üçün əsərlərin üslub və ifaçılıq xüsusiyyətləri" (2002); A.C.Abdullayevin "Qoboy ifaçılığının nəzəriyyə və təcrübəsi" (1968), "Avropa tipli nəfəs alətlərinin ifaçılığına dair tarixi oçerk" (2003); M.B.Novruzovun "İki sistemli klarnetdə ibtidai təhsilə dair dərs vəsaiti" (1971); A.M.Rəhmanlının "Azərbaycanda klarnet ifaçılıq sənəti" (2010);Y.Y.Axundzadənin "Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının fleyta sinfinin tarixi" (2013); R.Y.Axundzadənin "Truba sinfinin tarixi" (2014) və digər əsərlərin adını çəkmək olar.

Hazırkı problemin tədqiqi ilk növbədə, nəfəsli ifaçılıq sənəti və pedaqogikasının tarixi, nəzəriyyəsi və təcrübi inkişafı sahəsində meydana gələn həm milli, həm də xarici fundamental elmi əsərlərə: A.Vasilyev, V.Tsibin, M.Tabakov, İ.Kostlan, S.Eryomin, Q.Orvid və digərlərinin tədqiqat işlərinə dayaqlanır.

Bakı Musiqi Akademiyasının, eləcə də Bakı Musiqi Akademiyası nəzdindəki Xüsusi Musiqi Məktəb-studiyasının bazasında keçirilən elmi-nəzəri, elmi-praktiki və elmi-ifaçılıq konfrans materialları, həmçinin, öz musiqi yaradıcılıq fəaliyyətini ölkə xaricində həyata keçirən musiqi xadimləri ilə dissertasiya müəllifinin şəxsi məktublaşmaları çox mühüm elmi informasiya kəsb edir. Azərbaycanda nəfəsli alətlərin ifaçılıq tarixi, nəzəriyyəsi və təcrübi inkişafı kompleksli şəkildə ilk dəfə iddiaçı tərəfindən irəli sürülür.

Tədqiqatın elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, təqdim olunan işdə ilk dəfə Azərbaycanda Avropa tipli nəfəsli alətlərin ifaçılıq problemi tarixi, nəzəri və təcrübi aspektin qarşılıqlı əlaqəsi, onların bir-biri ilə vəhdəti və ümumilikdə bu prosesin yüksələrək, gələcəkdə stimullaşdırılması araşdırılır:

- nəfəsli musiqi ifaçılıq sənətinin inkişaf tarixinin şərtləri və nəfəsli alətlərdə professional ifaçıların ilk nəslinin təşəkkül prosesi üzə çıxarılır;
- milli nəfəsli ifaçılıq məktəbinin baniləri və görkəmli nümayəndələrinin rolu elmi nöqteyi-nəzərdən üzə çıxarılır;
- nəfəsli ifaçılıq sənətinin nəzəriyyəsi və elmi-metodik təcrübəsi hərtərəfli tədqiq olunur;
- müasir Azərbaycan nəfəsli musiqi ifaçılarının yeni nəslinin pedaqoji və ifaçılıq fəaliyyəti öyrənilir;
- görkəmli Azərbaycan nəfəsli musiqi ifaçılarının yaradıcılıq fəaliyyətinə dair elmi material toplanılıb, təhlil olunur və ümumiləşdirilir;
- materiallar və məlumatlar əsasında aparılan tədqiqat nəticəsində Azərbaycanda nəfəsli musiqi ifaçılarının ən yaxşı nümayəndələrinin musiqili-yaradıcılıq fəaliyyətinin çoxcəhətli rolu əsaslandırılaraq, öz təsdiqini tapır;
- Azərbaycanda nəfəsli musiqi ifaçılığının mühüm tarixi, nəzəri və təcrübi müddəaları elmi cəhətdən əsaslandırılaraq, göstərilir. Bu müddəalar hazırki sahədə gələcək tədqiqatlar üçün böyük elmi potensial ehtiva edir.

Tədqiqatın məqsədini Azərbaycanda nəfəsli ifaçılıq sənətinin tarixi, nəzəriyyəsi və təcrübi inkişafının öyrənilməsi təşkil edir.

Tədqiqatın məqsədi öz qarşısına müvafiq **vəzifələr**i qoyur:

- Azərbaycanda Avropa tipli nəfəsli musiqi alətlərinin professional ifaçılıq xüsusiyyətlərinin tarixi şərtlərinin üzə çıxarılması;

- Nəfəsli musiqi alətlərində müasir ifaçılıq məktəbinin baniləri və görkəmli nümayəndələrinin rolu və fəaliyyətinin tədqiq olunması;

- Azərbaycanda nəfəsli musiqi ifaçılığı sahəsində nəşr olunmuş elmi-metodik əsərlərin təhlili;

- Azərbaycanda keçirilən nəfəsli ifaçılıq sənəti üzrə müsabiqələrin didaktik əhəmiyyətinin və maarifçilik rolunun üzə çıxarılması;

- Azərbaycanda fleyta ifaçılığı və pedaqoji təcrübənin ümumiləşdirilərək, öyrənilməsi;

- fleyta və fortepiano və nəfəsli kvintet üçün pedaqoji repertuarın ifaçılıq təhlilini aparmaq.

Hazırkı tədqiqat işində tətbiq olunmuş **metod** praktiki nəticələrin tarixi və nəzəri cəhətdən sintezindən ibarətdir:

- Azərbaycan musiqi mədəniyyəti və professional musiqi təhsilinin tarixi inkişafı;

- Nəfəsli ifaçılıq sənətinin nəzəriyyəsi və təcrübəsi;

- Fleyta ifaçılıq sənətinin tədqiqinə dair fleytada ifa üsulları metodikası.

Yerinə yetirilən **tədqiqatın metodologiyasını** Azərbaycanda professional musiqi təhsilinin banisi Üzeyir Hacıbəylinin fundamental elmi əsərləri təşkil etmişdir. Görülən işin fundamental əhəmiyyətini Azərbaycan və xarici ölkələrin nəfəsli ifaçılıq sənəti, pedaqogikası və elmi-metodik fəaliyyətinin öyrənilməsi təşkil edir, məsələn, A.X.Maqomedov, Ə.M.İsgəndərov, A.Abdullayev, eləcə də N.Platonov, N.Nazarova, A.Usubova, Y.Krılevski, D.Qeilvey, D.Briççaldi, M.Beznosov, Q.Arlandı misal göstərmək olar.

Tədqiqatın obyektini Azərbaycanda nəfəsli ifaçılıq sənətinin öyrənilməsi təşkil edir.

Tədqiqatın predmetini – Azərbaycanda nəfəsli ifaçılıq sənətinin tarixi, nəzəriyyəsi və təcrübi inkişafı təşkil edir.

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti: aparılan tədqiqatın nəticələri musiqişünaslıq sahəsinə, xüsusən də Azərbaycanda nəfəsli ifaçılıq sənətinin tarixi, nəzəriyyəsi və təcrübəsinə əhəmiyyətli töhfədir. Görkəmli Azərbaycan nəfəsli ifaçılıq sənətinin pedaqoji və ifaçılıq təcrübəsinin ümumiləşdirilməsi geniş ifaçılıq təcrübəsinə, eləcə də müasir təhsil metodikasına dəyərli hədiyyədir. Hazırkı təcrübənin mənimsənilməsi müasir musiqi ifaçılıq mədəniyyətinin inkişafına şərait yaradır. Dissertasiya işində cəmləşən dəyərli material nəfəsli ifaçılıq sənətinin tarixi, nəzəriyyəsi və praktik təcrübəsinin öyrənilərək təhlil olunub, ümumiləşdirilməsi bu sahədə gələcək tədqiqat işlərinin elmi potensialını təşkil edir.

Tədqiqatın aprobasiyası Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının bazasında, "Nəfəs və zərb alətləri" kafedrasında uzun müddətli pedaqoji fəaliyyəti prosesində, Bakı Musiqi Akademiyasının Xüsusi Musiqi Məktəb-studiyasında iş təcrübəsi zamanı, eləcə də Azərbaycanda və xaricdə çoxsaylı solo və ansambl konsertlərində çıxışı ilə həyata keçirilmişdir. Bununla yanaşı, Bakı Musiqi Akademiyasının bazasında təşkil olunmuş elmi-praktik konfranslarda, habelə "Musiqi tarixi" və "Nəfəs və zərb alətləri" kafedralarının müştərək iclaslarında iddiaçının məruzə və çıxışları, eyni zamanda onun dövri mətbuatda işıq üzü görən müxtəlif əsərləri təqdim olunmuşdur.

Dissertasiyanın strukturu. Dissertasiya işi Giriş, üç fəsil, altı paraqraf, Nəticə, eləcə də istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

DİSSERTASİYANIN ƏSAS MƏZMUNU

Girişdə mövzunun aktuallığı, işlənmə dərəcəsi, elmi yeniliyi əsaslandırılır, işin məqsəd və vəzifələri, metodoloji əsası, praktiki əhəmiyyəti təyin olunur, dissertasiyanın materialı, aprobasiyası və strukturu müəyyənləşdirilir.

I Fəsil – "Azərbaycanda nəfəsli ifaçılıq sənətinin inkişaf tarixi" – Azərbaycanda Avropa tipli nəfəsli musiqi alətlərində ifaçılığın yaranması, təşəkkülü və inkişafını işıqlandıran iki bölmədən ibarətdir. **1.1. Azərbaycanda Avropa tipli nəfəsli musiqi alətlərində ifaçılıq sənətinin inkişafının tarixi şərtləri** adlanır.

Azərbaycanda nəfəsli musiqi-ifaçılıq sənəti olduqca dərin tarixi köklərə malikdir. Onun ənənələri Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişaf tarixi ilə sıx bağlıdır. Bu ənənələr hələ qədim zamanlarda təşəkkül taparaq, əsasən şifahi xarakter daşımış və bir nəsildən digərinə ötürülmüşdür. Yəni, varislik prinsipi bu ənənələrin səciyyəvi xüsusiyyətidir. Hər bir musiqiçi - müəllim öz sələflərinin təcrübəsinə əsaslanaraq, onların musiqi ifaçılığında əksini tapan tərbiyəvi ənənələri davam etdirmişdir. Tədricən inkişaf edib təkmilləşdikcə, bu ənənələr müasir nəfəsli musiqi ifaçılıq sənətində də özünün başlıca qanunauyğunluqlarını qoruyub saxlamışdır.

XIX əsrin ikinci yarısı, XX əsrin əvvəlləri Azərbaycanda tarixi, sosial-iqtisadi və siyasi inkişafdan irəli gələrək, milli musiqi mədəniyyəti və ifaçılıq sənətinin inkişaf tarixində yeni mərhələ olmuşdur. Azərbaycanda bu dövrdə Qərbi Avropa və milli musiqi mədəniyyətinin fəal inteqrasiya prosesi həyata keçirilmişdir. Məhz bu dövrdə Moskva, Peterburq və başqa şəhərlərdən Bakıya gələn məşhur musiqi ifaçıları, simfonik orkestrlər, opera truppaları qastrol səfərində olmuşlar. 1883-cü ildə xeyriyyəçi H.Z.Ə.Ta-

ğıyev tərəfindən tikilən Opera teatrının səhnəsində onların çıxışları parlaq mədəni hadisəyə çevrilmişdir. Ü.Hacıbəylinin "Leyli və Məcnun" muğam operasının premyerası da həmin səhnədə həyata keçirilmişdir.

1901-ci ildə Rus Musiqi Cəmiyyətinin (RMC) Bakı şöbəsinin yaradılması ümumi musiqi maarifçilik işini, konsert-ifaçılıq fəaliyyətini və professional musiqiçi kadrlarının hazırlığını daha da fəallaşdırır. 1920-ci ildə təcrübəli dirijor M.Çernyaxoskinin rəhbərlik etdiyi ilk simfonik orkestr təşkil olunur və məşhur musiqi ifaçılarının iştirakı ilə sistematik konsert mövsümləri həyata keçirilir. Proqramda dünya musiqi inciləri səslənirdi.

1921-ci ildə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının təşkil olunması ilə Avropa tipli nəfəsli musiqi alətlərində ifaçılığın inkişaf prosesi məqsədyönlü, intensiv və mükəmməl formalaşma dövrünə qədəm qoyur. Azərbaycanda və bütün Şərqdə ilk musiqi tədris ocağında beş şöbə (komissiya fənləri) mövcud idi: fortepiano, vokal, orkestr, nəzəri-bəstəkarlıq və şərq musiqisi. Burada işləmək üçün xüsusi istedada malik musiqiçilər dəvət olunmuşdu. Onların pedaqoji və ifaçılıq fəaliyyəti milli musiqi-ifaçı kadrlarının, o cümlədən nəfəsli musiqi alətlərində ifa edən musiqiçilərin hazırlanmasında böyük rol oynamışdır. Xüsusilə qeyd edək ki, konservatoriyanın təşkilinin ilk günlərindən orkestr şöbəsində simli alətlərlə yanaşı, nəfəsli musiqi alətləri sinfi də yaradılmışdı : fleyta, qoboy, klarnet, faqot, valtorna, truba, trombon ifaçılarının yetişməsində Moskva və Peterburq konservatoriyalarının məzunları olan yüksək peşəkar musiqiçilər: Q.Y.Mədətov (fleyta), Q.K.Popovitski (qoboy),V.A.Knyazkov (qoboy), İ.A.Fedoroviç (klarnet), F.V.Çyornıx (faqot), S.İ.Berolski (valtorna), A.P.Kolpinski (truba), S.S.Bulatov (trombon) və digərləri əmək sərf etmişlər.

Nəfəsli musiqi ifaçılıq sənətinin inkişafında Azərbaycan Dövlət Türk Musiqi Texnikumunun (1922-1926) fəaliyyəti də böyük rol oynamışdır. Belə ki, burada müxtəlif ixtisaslar üzrə musiqiçilərin, o cümlədən instrumental-nəfəsli alətlər üzrə ifaçıların yetişməsi həyata keçirilirdi. Üzeyir Hacıbəylinin rəhbərlik etdiyi bu musiqi tədris müəssisəsi milli kadr hazırlığında əsas mərkəz idi.

Qeyd etmək lazımdır ki, məhz musiqi təhsil sistemində bərqərar olmuş bu ardıcıllıq sistemi təhsilin ilkin, orta və yüksək mərhələlərini harmonik şəkildə cəmləşdirərək, Avropa və rus ifaçılıq məktəbinin ən yaxşı ənənələrinə dayaqlanırdı. Dəvət olunan pedaqoji kadrların yüksək sənətkarlığı peşəkar nəfəsli musiqi alətləri ifaçılarının birinci nəslinin hazırlığında köməklik göstərmişdir. Sonralar isə, tədricən nəfəsli musiqi alətlərində

milli ifaçılıq məktəbinin yaradılmasına və bu sahədə musiqi ifaçıların ümumi inkişafına xidmət etmişdir.

1.2. Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının "Nəfəsli alətlər" kafedrasının inkişaf tarixi və fəaliyyəti adlanır.

"Nəfəsli alətlər" kafedrasının inkişaf tarixi 1921-ci ildə Azərbaycanda və bütün Şərqdə ilk ali musiqi təhsil müəssisəsi olan konservatoriyanın təşkil edilmə prosesi ilə bilavasitə bağlıdır.

"Nəfəsli alətlər" kafedrasının ilk kafedra müdiri Q.K.Popovitski (1921-1933), sonra isə S.İ.Berolski (1033-1943) olmuşdur. Arxiv materialları göstərir ki, 1943-1956-cı illər ərzində kafedra müvəqqəti olaraq öz fəaliyyətini dayandırmışdır.

1956-cı ildən 1965-ci ilə qədər nəfəs və zərb alətləri kafedrasına A.X.Maqomedov, 1965-ci ildən 1992-ci ilə qədər A.C.Abdullayev rəhbərlik etmişdir. Bu dövrdə "Nəfəs və zərb alətləri" kafedrasının müəllimlərinin fəaliyyəti aktivləşir, pedaqoji repertuar forma, üslub, janr etibarilə genişlənir, tədrisin keyfiyyəti təkmilləşir, Moskva, Peterburq və digər şəhərlərin aparıcı konservatoriyalarında pedaqoji kadrların ixtisaslaşdırılması problemi öz həllini tapır.

1967-ci ilin mart ayında Bakıda fəaliyyətə başlayan mədəniyyət işçilərinin "Nəfəsli musiqi alətləri ifaçılarının yaradıcılıq birliyi" (təşkilatın ilk sədri dosent Ə.Əfəndiyev) ilk növbədə, respublikada musiqi ifaçılarının hərtərəfli yaradıcılıq fəaliyyətinin qarşılıqlı əlaqəsinə təkan verir. Bu təşkilat gənc ifaçıların təlim-tərbiyə olunması üzrə pedaqoji kadr işini birləşdirərək, onların peşəkar hazırlığını təkmilləşdirir, eləcə də müxtəlif səpkili musiqi tədbirləri, müsabiqə, baxış və festivalların keçirilməsini aktivləşdirir. "Nəfəsli musiqi alətləri ifaçılarının yaradıcılıq birliyi" Azərbaycanda nəfəsli musiqi alətləri ifaçılarının Respublika, Zaqafqaziya və Ümumittifaq müsabiqələrinə hazırlığında böyük rol oynamışdır.

1992-ci ildən 2003-cü ilə qədər "Nəfəs və zərb alətləri" kafedrasına E.A.Babayev, 2003-cü ildən 2007-ci ilə qədər A.M.Rəsulov rəhbərlik etmişdir. 2008-ci ildən bu günə qədər kafedranı Azərbaycanın xalq artisti, professor Y.Y.Axundzadə idarə edir.

Onun rəhbərliyi altında "Nəfəs və zərb alətləri" kafedrasının fəaliyyətində nəzərə çarpacaq dərəcədə pozitiv dəyişikliklər baş vermişdir. İş təcrübəsinin mübadiləsi məqsədi ilə istər yaşlı, istərsə də gənc nəslə mənsub müəllimlərin sistematik olaraq açıq dərsləri keçirilir. Ayrı-ayrı müəllimlərin tələbələrindən ibarət konsertlərin keçirilməsi isə tədricən

ənənəyə çevrilmişdir. Bu konsertlərin proqramlarında ən müxtəlif üsluba, dövrə, janra mənsub olan əsərlər ifa olunur.

Hazırda "Nəfəs və zərb alətləri" kafedrasının intensiv professional inkişafı bütün təlim-tərbiyə prosesinin təkmilləşməsinə, yeni dərs və elmi-metodik ədəbiyyatın yaradılmasına, pedaqoji ifaçılıq repertuarının genişləndirilməsinə, nəfəs və zərb alətlərinin ümumi ifa mədəniyyətinin inkişafının keyfiyyətcə yüksəldilməsinə imkan yaradır. Sözsüz ki, bütün bunlar nəfəsli musiqi alətləri kafedrasında təhsil alan tələbələrin ali məktəblərdə, respublika və ümumittifaq müsabiqə və festivallarda müvəffəqiyyətlə çıxış etməsinə səbəb olur.

Azərbaycan professional musiqi ifaçılıq mədəniyyətinin bir sahəsi olan nəfəsli ifaçılıq sənəti üzrə aparılan qısa icmal, eləcə də Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının "Nəfəs və zərb alətləri" kafedrasının məhsuldar fəaliyyəti qoyulmuş problemin nəzəri aspektinin tədqiq olunmasına imkan verir.

II Fəsil -Azərbaycanda nəfəsli musiqi alətləri ifaçılığının nəzəri aspektinin inkişafı iki bölmədən ibarətdir. **2.1.Azərbaycanda nəfəsli musiqi alətləri ifaçılığı sahəsində elmi-metodik əsərlərin tədqiqi** adlanır.

Azərbaycanda nəfəsli musiqi alətlərinin ifaçılığı və metodikasına dair həm elmi, həm də metodik xarakterli çoxsaylı əsərlər nəşr olunmuşdur. Bu əsərlər böyük praktik və didaktik əhəmiyyəti ilə fərqlənir. Onların müəllifləri və tərtibçiləri görkəmli musiqi-ifaçıları, xalq və əməkdar artistlər, təcrübəli pedaqoq və məşhur alimlərdir. Bu əsərlərin içərisində aşağıda adı qeyd olunan monoqrafiya və dərs vəsaitləri: A.X.Maqomedovun "Nəfəsli musiqi alətlərində ifa metodikasına dair məsələlər" (1962); "Milli faqot ifaçılığının tarixi, nəzəriyyəsi və təcrübi məsələləri" (1983); Ə.M.İsgəndərovun "Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında fleyta" (1975), "Fleyta üçün əsərlərin üslub və ifaçılıq xüsusiyyətləri" (2002), A.C.Abdullayevin "Qoboy ifaçılığının nəzəriyyə və təcrübəsi" (1968); "Avropa tipli nəfəs alətlərinin ifaçılıq tarixi üzə oçerklər" (2003); B.M.Novruzovun "İki sistemli klarnet ifaçılığında ibtidai təhsil üçün dərs vəsaiti" (1971); A.M.Rəhmanlının "Azərbaycanda klarnet ifaçılıq sənəti" (2010); R.Y.Axundzadənin "Bakı Musiqi Akademiyasının truba sinfinin tarixi" (2014) və digərləri xüsusilə diqqətə layiqdir.

Ali və orta musiqi təhsil müəssisələrinin tədris prosesi üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən bu metodik vəsaitlər Avropa tipli müxtəlif nəfəsli musiqi alətlərində ifaçılığın professional səciyyədə tədris olunması üçün hazırda da geniş tətbiq olunur.

Nəşr olunmuş dərs vəsaitlərinin musiqili-pedaqoji təcrübədə tətbiqi bu əsərlərin geniş yayılmasını və metodik əhəmiyyətini isbat edir və istər pedaqoji, istərsə də ifaçılıq təcrübəsində hazırkı tədris-metodik ədəbiyyatın aktuallığı heç bir şübhə doğurmur.

Adı qeyd olunan mühüm elmi tədqiqatlarla yanaşı, nəfəsli musiqi alətlərinin ifaçılığı və pedaqogikasının müxtəlif problemlərinə həsr olunan çoxsaylı metodik vəsaitlər nəşr edilmişdir.

Nəfəsli ifaçılıq sənətinin elmi-metodik və tədris sahələrinin icmalını yekunlaşdıraraq, ilk növbədə qeyd edək ki, nəşr olunmuş elmi monoqrafiyalar, metodik vəsaitlərə baxmayaraq, musiqi ifaçılığının bu sahəsində xeyli dərəcədə aktual problemlər tədqiq olunmamış qalmaqdadır. Faktiki olaraq, fleyta, qoboy, klarnet, faqot və truba ifaçılığı və pedaqogikasına dair məsələlər daha çox təqdim olunmuşdur. Nəfəsli musiqi alətlərində müasir ifaçılıq repertuarı özündə kifayət qədər həcmli və ən müxtəlif üslub, janr və formalara mənsub əsərləri cəm edir. Nəfəsli musiqi alətləri üzrə müəllim və ifaçılar gələcəkdə da nəfəsli musiqi alətlərinin musiqi-ifaçılıq sənətini elmi və metodik cəhətdən işlənməsini həyata keçirməli və bu sahənin fəal inkişafına və təkmilləşməsinə şərait yaratmalıdırlar.

2.2. Azərbaycanda nəfəs və zərb alətlərinin musiqi-ifaçılıq müsabiqələri, onların tərbiyəvi və maarifləndirici rolu.

Nəfəsli musiqi alətləri üzrə Respublika və Beynəlxalq musiqi-ifaçılıq müsabiqələrində Azərbaycan ifaçılarının iştirak etməsi milli musiqi-ifaçılıq mədəniyyəti tarixində parlaq səhifədir.

60-cı illərdən başlayaraq, nəfəsli musiqi alətləri ifaçılarının yaradıcılıq birliyi nəfəsli musiqi alətləri üzrə ifaçılıq müsabiqələrinin keçirilməsinə dair fəal iş həyata keçirir. Nəfəsli musiqi alətlərinin gənc ifaçıları arasında Respublika müsabiqələri, ilk Zaqafqaziya müsabiqə və festivalları keçirilmişdir.

Hər bir müsabiqənin keçirilməsi ilə böyük təşkilati təcrübə əldə olunmuşdur. İştirakçıların yaş kateqoriyası, eyni zamanda onların dəqiq ifaçılıq proqramı tərtib edilmişdir. İfaçılıq proqramının tərtib olunması tədricən təkmilləşdirilmişdir, ifa olunan əsərlərin janr, xarakter, üslub müxtəlifliyi və çətinlik dərəcəsi nəzərə alınmışdır. Tədricən, istisnasız olaraq bütün musiqi ifaçıları üçün turlarının sayı da artırılmışdır.

Müsabiqələrin keçirilməsində ən mühüm nailiyyətlərdən biri də musiqi istedadlarının, qabiliyyətli ifaçıların üzə çıxarılmasından ibarətdir. Sonralar onlar öz məharətlərini başqa Respublika və Beynəlxalq müsabiqə və festivallarında nümayiş etdirmişlər.

Bu gün nəfəsli musiqi alətləri üzrə keçirilən musiqi-ifaçıların Respublika müsabiqələrində iştirak etmiş musiqiçilərin əldə etdiyi pedaqoji və praktiki təcrübə musiqi mədəniyyətinin gələcək inkişafını müəyyənləşdirərək, yeni musiqiçi nəslini tərbiyə edən fundamental bünövrəni təşkil edir.

III Fəsil – Azərbaycanda fleyta musiqi-ifaçılıq sənəti sahəsində praktik təcrübə - iki bölmədən ibarət olub, hazırkı təcrübənin tədqiqinə həsr olunmuşdur. **3.1.Azərbaycanda fleyta ifaçılıq sənətinin təcrübəsi** adlanır.Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında fleyta sinfinin təşkilatçısı və ilk pedaqoqu Qriqori Yakovleviç Madatov (1898-1968) olmuşdur. Moskva konservatoriyasında müəllimlər V.Kreçman və V.Tsıbina sinfinin məzunu (1919-cu il) olan Q.Madatov, 1921-ci ildən 1937-ci ilə qədər fleyta ixtisası üzrə dərs demişdir.

Q.Y.Madatov Gürcüstanın əməkdar incəsənət xadimidir (1968-ci il). O, parlaq solist və ansambl ifaçısı kimi alətə əla yiyələnmişdi, səsin genişlik dərəcəsinin kiçik olmasına baxmayaraq, olduqca ifadəli səsə və ifaçılıq mədəniyyətinə malik idi. O, hərtərəfli təhsil almış musiqiçi idi, bir neçə xarici dil bilirdi. Üzeyir Hacıbəyli onun peşəkarlığı, hərcəhətli mədəniyyəti və geniş görüş dairəsini yüksək qiymətləndirərək, ona böyük hörmətlə yanaşırdı. O, eyni zamanda həssas və yüksək peşəkar pedaqoq-psixoloq kimi konservatoriyanın ilk fleytaçılar nəslini yetişdirmişdir. Tələbələrinə təhsil verməklə o, rus fleyta ifaçılığının qabaqcıl təcrübəsinə əsaslanır və hər zaman fleyta ifaçısının texniki inkişafının musiqi inkişafına uyğun gəlməsinə can atırdı. Bu isə ona öz bədii məqsədlərinin kifayət qədər müstəqil bir şəkildə ifadə olunmasına şərait yaradırdı. Bu vahidlik onun pedaqoji prinsiplərinin əsas cəhətlərindən biri idi.

Konservatoriyada fleyta sinfinin özülünü qoyanlardan biri də istedadlı ifaçı, bacarıqlı pedaqoq və musiqiçi – İvan Petroviç Konoplyov (1896-1968) olmuşdur. O, 1936-cı ildən 1945-ci ilə qədər konservatoriyada fleyta ixtisası üzrə dərs demişdir. O da həmçinin, Kreçmanın sinfi üzrə Moskva konservatoriyasının məzunu idi (1922-ci il).

İ.P.Konoplyovun böyük təcrübəsi və parlaq pedaqoji istedadı ona ilk addımlarını atan fleyta ifaçısının güclü və zəif tərəflərini sezməyə, onun bir çox nöqsanlarının səbəblərini müəyyənləşdirib, aradan qaldırmağa, ona səhvlərini izah edib, bu və yaxud digər texniki üsulların inkişafını tövsiyə etməyə, eləcə də lazımi musiqi ədəbiyyatını məsləhət görməyə imkan verirdi.

Öz qabiliyyətinə, təcrübəsinə, dərin biliyinə, pedaqoji həssaslığına, yüksək mədəniyyətə malik olduğuna görə o, Q.Y.Madatov ilə, bərabər rus fleyta ifaçılıq məktəbinin ən parlaq ardıcıllarından və onun fundamental metodik

prinsiplərinin davamçılarından biri kimi etibar qazanmışdır. Azərbaycan fleyta ifaçılığı məhz belə prinsiplər zəminində formalaşaraq, intensiv təşəkkül prosesi keçmiş və özünün növbəti mərhələsinə qədəm qoymuşdur.

Azərbaycan fleyta məktəbinin parlaq nümayəndələrindən biri də Pyotr Naumoviç Zilberman (1901-1969) idi. O, 1931-ci ildə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasını fleyta üzrə Q.Y.Madatovun sinfində bitirmişdir.

Onun pedaqoji prinsiplərinin əsasını təlim metodikasının musiqi ifaçılıq prosesi ilə sıx bağlılığı təşkil edirdi. Fleyta ifaçısı P.N. Zilbermanın ən yaxşı cəhətlərindən biri də ifadəli səs və onun hasil olunması idi. O, bu cəhətə xüsusi diqqət yetirirdi. Çalğı zamanı texniki bacarıqlar üzərində işi o, səs keyfiyyətinin üzərində aparılan işin davamı hesab edir və sübut etməyə çalışırdı ki, kantilena kimi, texniki passajlar da eyni dərəcədə ifadəli səslənməlidir. P.N.Zilbermanın bir pedaqoq kimi fəaliyyəti Konservatoriya nəzdindəki Orta musiqi məktəbində başlamışdır. O, fleyta ifaçılarının yeni nəslini yetişdirmişdir. Onların içərisində Ə.M.İsgəndərov, M.M.Ağamalızadə, Y.Y.Axundzadə, Ç.M.Babayev və digərləri Respublikanın müxtəlif musiqi müəssisələrində müəllimin pedaqoji ənənələrini davam etdirmişlər.

Azərbaycanda fleyta ifaçılığının inkişafına və peşəkar fleyta ifaçılarının hazırlanmasına dəyərli töhfə verən təcrübəli və istedadlı musiqiçilərdən biri də Ələkbər Mirzə oğlu İsgəndərov olmuşdur (1921-2006). O, 1939-cu ildə Bakı Musiqi Texnikumunu fleyta ixtisası üzrə (İ.Konoplyovun sinfi) bitirmişdir. 1950-ci ildə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasını P.Zilbermanın sinfində başa vuraraq, 1966-cı ildə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının İncəsənət İnstitutunda aspirantura şöbəsini bitirmişdir (rəhbəri B.Trizno və A.Dmitriyev). 1968-ci ildə sənətşünaslıq üzrə namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

Ə.M.İsgəndərovun müvəffəqiyyətli konsert-ifaçılıq fəaliyyəti təkcə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında deyil, həmçinin Moskva, Tallin, Novosibirsk, Odessa konservatoriyalarında həyata keçirilmişdir. O, Niyazi, Qauk, Kondraşin, Ginzburq və başqa dirijorlarla birgə çıxış etmişdir.

Onun ifaçılıq repertuarında fleyta və fortepiano üçün əsərlərə həsr olunan tematik konsert-məruzələri əhəmiyyətli yer tutmuşdur.

Ə.İsgəndərov həmçinin, fleyta və fortepiano üçün orijinal əsərlər, işləmə və köçürmələrdən ibarət doqquz məcmuənin, habelə Moskva və Bakıda nəşr olunmuş öz əsərlərinin – fleyta və fortepiano üçün süita və pyeslərin müəllifidir.

Professor Ə.İsgəndərovun fleyta sinfinin ənənələri onun çoxsaylı ardıcılları tərəfindən ləyaqətlə davam etdirilir.

Babayev Rəhim Sadıx oğlu 1930-cu ildə Bakıda anadan olmuşdur. O, Ə.İsgəndərovun fleyta sinfinin ən parlaq yetirmələrindəndir. O, özünün ifaçılıq fəaliyyətini pedaqoji fəaliyyəti ilə aktiv şəkildə uzlaşdırmışdır. Musiqini düzgün qavrama qabiliyyəti, özünənəzarət, hədsiz dərəcədə fəallıq onun fleyta ifaçıları ilə apardığı metodik işin əsasını təşkil edir, bu isə ifaçılıq fəaliyyətinin ən zəruri elementlərindəndir.

Ə.İsgəndərovun fleyta ifaçılıq məktəbinin layiqli davamçılarından biri də Müzəffər Məmməd İbrahim oğlu Ağamalızadədir.

Ə.İsgəndərovun sinfində uzun müddət təhsil alaraq (məktəb və tələbəlik dövrü) o, öz müəllimindən ən dəyərli ifaçılıq ənənələrini, bu sənətin bir sıra vacib nüanslarını əxz etmiş və nəsillərin varisliyini həyata keçirərək, onun fleyta ifaçılıq məktəbinin davamçısı kimi çıxış etmişdir.

M.Ağamalızadənin yüksək pedaqoji professionalizmi ondan ibarətdir ki, onun sinfində təhsil alan tələbə-fleyta ifaçıları ən müxtəlif fleyta repertuarı zəminində fleyta ifaçılığının spesifika və texnikasını dərindən və müfəssəl öyrənərək, təkcə professional ifaçı deyil, həm də pedaqoji fəaliyyətini də uğurlahəyata keçirməklə, yeni ifaçılar nəslini tərbiyə edir.

3.2. Fleyta və fortepiano və nəfəsli kvintet üçün seçilmiş pedaqoji repertuarın ifaçılıq təhlili adlanır.

Bəllidir ki, fleyta ifaçısının pedaqoji repertuarı əsasən fleyta üçün yazılmış əsərlərdən, orkestr partiyaları və işləmələrdən ibarətdir. Bunlardan sonuncu fleyta ifaçısının hərtərəfli bədii-estetik inkişafı və peşəkar ifaçılığının əldə olunmasında böyük rol oynayır.

Nəfəsli musiqi alətləri, o cümlədən fleyta üçün işləmələr Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin təşəkkülü və inkişafında əhəmiyyətli olmuşdur.

İfaçılıq tarixindən məlumdur ki, bir çox istedadlı sənətkarlar öz işləmələri ilə bacarıq nümayiş etdirərək, dərin yaradıcılıq prosesinin - "ikinci yaradıcılıq məhsulu" olması fikrini təsdiqləmişlər. Məhz belə bədii-estetik mövqeyə əsasən yeni bədii məzmuna malik aşağıda adı çəkilən fleyta və fortepiano üçün işləmələr yaradılmışdır. Özünün yüksək bədii dəyəri sayəsində, onlar çox geniş musiqili-maarifçilik funksiyasını yerinə yetirirlər. Belə ki, musiqi sənətinin ən yaxşı əsərlərinin təbliği və geniş yayılmasına köməklik edirlər.

Fleyta ifaçısının musiqi əsəri üzərində yerinə yetirdiyi praktik məşğələyə nümunə olaraq bu bölmədə fleyta və fortepiano üçün seçilmiş əsər və işləmələrin ifaçılıq təhlili təqdim olunmuşdur.

Onların içərisində : İ.S. Bax – 2 saylı h-moll orkestr uvertürası, F.List – 3 saylı Noktürn – "Məhəbbət xəyalları", F.Born – "Fantaziya", F.Əmirov – "Bulaq başında", "Noktürn", C.Cahangirov – "Miniatür", T.Quliyev – "Kiçik skertso", O.Rəcəbov – "Skertso", Ə.İsgəndərov - "Rapsodiya"nın adını çəkmək olar.

Beləliklə, ifaçılıq təhlili əsərin struktur quruluşunu, əsas və ya ikinci dərəcəli kulminasiyaya doğru yönələn dinamik istiqaməti müəyyən etməyə, vahid tamın meydana çıxarılmasına kömək edir. Melodik, ritmik, temp strukturları və s. bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədədir və özünün spesifik ifadə vasitələri ilə əsərin ümumi xarakterini müəyyənləşdirir. Onlardan hər birinin rolu əsərin məzmununu ifadə etməyə imkan yaradır. İfaçı bəstəkar tərəfindən irəli sürülən bu ifadə vasitələrini dəyişdirməməlidir. Bu ifadə vasitələri sadəcə olaraq, əsərin dərk olunması üçün düzgün yol göstərir. Beləliklə, əsərlə ilkin tanışlıq nəticəsində fleyta ifaçısı əsər barəsində mümkün qədər çox bilməli, qarşısında duran texniki və bədii məqsədləri dərk etməli, pyesin yekun səslənməsini təsəvvüründə canlandırmalıdır.

Fəsillər üzrə aparılan konkret qənaətlərdən irəli gələrək, dissertasiyanın **Nəticə**sində tədqiqata yekun vurulur və qeyd olunur ki, özündə ənənə və novatorluğu uzlaşdıran Azərbaycan nəfəsli ifaçılıq sənətinin tarixi, nəzəriyyəsi və təcrübi inkişafı daimi dialektik inkişafdadır : tarixən təşəkkül tapan ifaçılıq ənənələri ilə dünya musiqi təcrübəsi bir-birinə qarşılıqlı təsir göstərir. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin bütün tarixi inkişafı ərzində müşahidə olunan ənənə və novatorluğun fəal inteqrasiyası bu müddəanın əsaslandırılmasına imkan verir.

Dissertasiyanın məzmununa uyğun olaraq aşağıdakı elmi əsərlər çap olunmuşdur:

1. Синтез психологических и личностных факторов в работе дирижёра духового оркестра. / Доклад и тезисы на республиканской конференции в институте "Memarlıq və inşaat". Баку, декабрь, 2012.
2. Психологические особенности в деятельности дирижёра оркестра. // Журнал "Konservatoriya" № 2. Баку, 2012, с. 72.
3. О традициях и преемственности конкурсов музыкантов-исполнителей на духовых и ударных инструментах в Азербайджане. // Журнал "Musiqi dünyası" № 1/50. Баку, 2012, с. 128.
4. Роль конкурсов для духовых и ударных инструментов имени Ф. Амирова в повышении педагогического мастерства и исполнитель-

ского совершенства. / Доклад и тезисы на республиканской конференции по поводу юбилея Ф. Амирова. Баку, апрель, 2013.

5. Азер Абдуллаев и его роль в развитии музыкально-исполнительской культуры Азербайджана. // Журнал “Harmony” № 12.Баку, 2013. www.harmony.musigi-dunya.az

6. История развития и деятельность кафедры «Духовых и ударных инструментов» Бакинской Музыкальной Академии имени У. Гаджибейди. // Журнал “Konservatoriya” № 1. Баку, 2013, с. 79.

7. Исторические предпосылки развития исполнительства на духовых инструментах европейского типа в Азербайджане. // Журнал “Müasir mədəniyyətşünaslıq” № 1. Баку, 2013, с. 52.

8. Преломление наиболее популярных тем из оперы «Кармен» Ж. Бизе в виртуозной фактуре фантазии для флейты и фортепиано Ф. Борна. // Журнал “Musiqi dünyası” № 3/56. Баку, 2013, с.80.

9. Некоторые психологические особенности работы дирижёра с оркестром духовых и ударных инструментов. / Доклад на международной конференции “Türksoylu xalqların musiqi mədəniyyətinin tədqiqi problemləri”. Баку, май, 2015.

10. Преодоление исполнительских сложностей в классе флейты в работе со студентами. / Тезисы доклада на XXXII международной конференции, посвящённой проблемам общественных наук. Москва, 2015, с. 58.

11. Опыт флейтового исполнительства в Азербайджане. // Журнал «Мир науки, культуры, образования». Горноалтайск, 2015, с. 310.

Orkhan Nijad Zeynalli

HISTORY, THEORY AND PRACTICE OF PERFORMING ON WIND INSTRUMENTS IN AZERBAIJAN

Summary

In this dissertation there's studied history, theory and practice of performing on wind instruments in Azerbaijan which's the actual, interesting and seriously unexplored topic in musical science. This is the first time that study shows and substantiate not only the role of European wind instruments in Azerbaijan performing history, but also historical importance of different wind instruments' creative heritage.

This dissertation study consists of Index, three chapter, Result and list of literature which's used.

The firstchapter is named "**The history of the wind performing arts in Azerbaijan**" and consists of two parts. **1.1.** is about **"Historical background of performing on European wind instruments in Azerbaijan"**. **1.2.** is about **"The history, development and activity of the department of Wind and Percussion instruments of Baku Music Academy named Uzeyir Hajibayov"**.

In this section there's explained the history of European wind performing arts in Azerbaijan, in addition, history of wind and percussion instruments department in Conservatory.

The second chapter is named "**The theoretical aspect of the development of choral performing in Azerbaijan**" and consists of two parts. **2.1.** is about **"An analysis of published scientific and methodological works in the field of choral performing in Azerbaijan"**, **2.2.** is about **"Contests of musicians on wind and percussion instruments in Azerbaijan and their upbringing and educational role"**.

In this section there's showen analysis of scientific studies of teachers about "Department of wind and percussion instruments" and importance of this department. In addition, there's noticed different contests, role and the iportance of these contests on development of performing.

The third chapter is named "**Practical experience in the field of music and performing arts on the flute in Azerbaijan**" and consists of two parts. **3.1.** is about **"Experience of flute performing arts in**

Azerbaijan", **3.2.** is about **"Performing analysis of chosen pedagogical repertoire for flute and piano and wind quintet"**.

In this section there's explained with details the establishment, development and experience of the flute performing school in Azerbaijan. In addition, there's shown detailed analysis of a variety of works written for flute and piano that processing for brass quintet

As a **result**, there's studied wind performing instruments in the context of national musical performing culture, following the path of its evolution determines of place in an Azerbaijanian music culture. In addition, all facts are substantiated with point of view of history and all of them are summarized with the stipulation of interaction between Azerbaijanian and European traditions.

Çapa imzalanıb: 15.10.2015.
Format: 60x84 1/16. Tiraj: 100.

«Mütərcim» Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi
Bakı, Rəsul Rza küç., 125
tel./faks 596 21 44
e-mail: mutarjim@mail.ru